

Lunds universitet
Språk och litteraturcentrum
Handledare Ann Steiner
2011-08-24

Johanna Bengtsson 860611
LIVM01
Magisteruppsats

Litteraturstödets värdemekanismer

Värde och kvalitet i Kulturrådets bedömning av skönlitteratur

1. Inledning	3
1.1. Syfte och problemformulering.....	4
1.2. Material, teori och metod	4
2. Bakgrund	6
2.1. Litteraturstödet utformning.....	6
2.1.1. Litteraturstödet historik	7
2.2. Värde och kvalitet.....	9
2.2.1. Begreppshistorik.....	11
3. Litteraturstödet värde mekanismer	13
3.1. Litteraturvärde mätare.....	14
3.2. Samhällsvärde	19
3.3. Litterärt värde och ekonomi	23
3.4. Den kompetenta bedömaren	27
4. Sammanfattande resonemang	31
5. Vidare forskning	33
6. Källförteckning	34
6.1. Tryckta källor.....	34
6.2. Otryckta källor.....	37

1. Inledning

En viktig diskussion i dagens kulturpolitik handlar om att bedöma vad som är värdefullt och vad som är kvalitet och även hur denna bedömning ska försiggå. Värde och kvalitet gör sig synliga på många områden inom kulturpolitiken. Bland annat i det statsbidrag som kallas litteraturstödet som beviljas av Kulturrådet. I denna uppsats diskuteras litteraturstödet utformning och relation till värde- och kvalitetsbegreppen och hur Kulturrådet i utdelningen av stödet förhåller sig till dessa.

Statens Kulturråd delar ut litteraturstöd till landets förlag. Detta för att ekonomiskt hjälpa de boktitlar som har svårt att klara sig på en marknad som domineras av bästsäljare och kedjor. De senaste åren har staten betalat ut en summa på mellan ca 35 och 42 miljoner kronor i stöd till det de kallar kvalitetslitteratur.¹ Lagstiftningen säger att ”[ä]ndamålet med statsbidraget är dels att främja mångfald, kvalitet och fördjupning i utgivningen av litteratur och kulturtidskrifter, dels att främja spridning och läsning av litteratur och kulturtidskrifter.”² Men vad är egentligen kvalitetslitteratur och går den att identifiera? Uppgiften att fördela statsbidraget och därmed urskilja kvalitetslitteraturen har Kulturrådet. Vilka meriter besitter de som gör att de är befogade att särställa den så kallade kvalitativa litteraturen från annan litteratur?

Det har länge funnits en uppfattning om att konst som existerar på marknadens villkor inte blir tillräckligt rik, kvalitativ och mångfaldig. Detta då konsten hela tiden måste existera unisont med de ekonomiska krafter som styr marknaden och som följer funktioner där utbud styrs av efterfrågan. En uppfattningen är att den kvalitativa konsten måste vara fri från dessa kommersiella styrmedel och skapas helt ut i från sina egna premisser. Det är först i denna frihet som riktigt kvalitativ och mångfaldig konst uppstår. Samtidigt står litteraturen inför utmaningen att kunna existera i koherens med marknaden, då dessa två värdegrunder i allt större grad förenas. Är det då möjligt för det kulturella skapandet att frodas på den ekonomiska arenan? Och om uppfattningen fortfarande är att konstnärligt skapande på ekonomiska premisser

---

¹ *Betänkande av Kulturutredningen*, SOU 2009:16, del 2 Förnyelseprogram, s. 301.

² Förordning (2010:1058) om statsbidrag till litteratur, kulturtidskrifter och läsfrämjande insatser, <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=2010:1058>, 3 §, hämtad 2011-04-29.

undergräver den kvalitativa alstringen, kommer då kravet på kvalitet vara lika avgörande för litteraturutgivningens legitimitet?

Kulturrådet har, genom att fördela litteraturstöd på förlag som satsar på kvalitetsutgivning, verkat för att aktörerna på den litterära marknaden skall kunna agera mer fritt i sitt skapande, delvis oberoende av marknadens princip om utbud och efterfrågan. Det är dock en utmaning att utdelningen av litteraturstöd är avgränsad till just värde- och kvalitetslitteratur. Detta då dessa begrepp i allra högsta grad blir tolkade på individuell nivå av den person som närmar sig dem. Ändå ska de fungera som ett kännetecken för den litteratur som anses berättigad att motta statens ekonomiska bidrag. Kan Kulturrådet i sin behandling av begreppen hitta någon objektiv plattform från vilken de kan göra sin bedömning av litteraturen?

I denna uppsats läggs bakgrunden till litteraturstödet fram. Vidare behandlas värde- och kvalitetsbegreppen vilka sedan sätts i relation till Kulturrådets principer och rutiner för värdebedömning. Dessutom dryftas hur litteraturstödet bidrar till en mer värdefull bokutgivning i Sverige och de ekonomiska värdemekanismer stödet använder sig av.

1.1. Syfte och problemformulering

Uppsatsens syfte: Att ta reda på hur Kulturrådet vid utdelning av litteraturstöd förhåller sig till värde och kvalitet i bedömningen av litterära titlar och analysera vilka värden som främjas av litteraturstödet.

Problemformulering: Använder Kulturrådet objektiva värdemekanismer som basis för tilldelning av litteraturstöd och utgör värdebegreppen någon funktion i stödet?

1.2. Material, teori och metod

Denna uppsats baseras på material från olika kulturutredningar från och med 1974 års utredning då litteraturstödet etablerades, till 2009 års utredning, rapporter och framställningar producerade av Kulturrådet och Svenska Förläggarföreningen samt debatter som förts på tidningarnas kultursidor. Primärmaterialet i uppsatsen är framförallt propositionen från 2009, *Tid för kultur* och betänkandet av denne, *Betänkande av Kulturutredningen* i tillägg till utredningen från 1997, *Boken i tiden*

och det material som finns på Kulturrådets webbplats. Genom åren har den svenska kulturpolitiken utvecklats och förändrats genom bland annat utredningarna, men grunderna för just litteraturstödet har till stor del bevarats. Det har därför blivit naturligt att använda den senaste utredningen för att belysa stödets generella utformning. Det är även i utredningen från 2009 som den största förändringen skett, kopplat till den ekonomiska faktor som adderats för att avgöra vilka titlar som ska tilldelas pengar. De andra utredningarna, och även Kulturrådets omvärldsanalys, Förläggarföreningens bok och artiklar i tidningar och tidskrifter, har till största del förstärkt de argument som primärmaterialet gett upphov till eller belyst de skillnader och ändringar som litteraturstödet genomgått.

Uppsatsens underbyggande teorier har gärna en grund i konflikten mellan ett liberalt förhållningssätt där utgångspunkten är att all tolkning av litteratur är subjektiv och det kulturkonservativa där en objektiv värdering av konst anses möjlig. Vidare handlar teorierna om konflikten mellan det kulturella och det ekonomiska och hos vem makten att bedöma värde borde ligga. I uppsatsen ingår bland annat teorier från den skotske filosofen David Hume som tillhörde *The Scottish Enlightenment*. Hans essä "Of the standard of taste" har varit ett verktyg för att identifiera vad som kan anses värdefullt och för att diskutera vem som är berättigad att bedöma ett estetiskt objekts värde. Viktiga teorier berörande värde har också flera samtida teoretiker bidragit med, först och främst filosofen David Brax och litteraturvetaren Ann Steiner som verkar vid Lunds Universitet, den amerikanska litteraturteoretikern Barbara Herrnstein Smith och litteraturvetaren Paul Delany.

Herrnstein Smith skriver om värdebegreppets definitioner och paradoxen med en objektiv bedömare och Brax tar upp konflikten mellan den subjektiva och den objektiva tolkningen av ett kulturellt objekt. Både Steiner och Delany belyser kampen mellan bokens kulturella och ekonomiska kapital genom att peka på de utmaningar boken står inför i dagens samhälle och vilka motstridiga ideologier de två olika kapitalen utgår ifrån. Slutligen har Pamela Schultz Nybackas nyutkomna doktorsavhandling *Bookonomy* från företagsekonomiska institutionen i Stockholm visat en bred ingång till olika värdeteorier. Hon diskuterar behovet av att skapa ett hållbart läge i ekonomin där plats görs för böcker och läsning.

Uppsatsen bygger på en textanalytisk metod där kulturpolitiska dokument så som statliga utredningar och propositioner analyseras och tolkas. I tillägg ingår tidningsartiklar och texter producerade av Kulturrådet och Förläggarföreningen. De delar av texterna som anses relevanta för uppsatsens syfte refereras och granskas löpande i uppsatsen och analyseras utifrån de värde- och kvalitetsteorier som diskuteras i uppsatsen.

Denna uppsats är avgränsad till att handla om de delar av det ovannämnda materialet som är kopplad till värde- och kvalitetsbegreppen. Därför utelämnas stora delar av Kulturrådets texter, utredningar och propositioner och även delar av de andra texterna och artiklarna som refereras i uppsatsen. De exempel som ska försöka visa hur Kulturrådet ställer sig till värde och kvalitet har belysts av den litteraturkategori som Kulturrådet kallar skönlitteratur för vuxna. Anledningen till att exemplen har avgränsats till detta är att uppsatsen på så vis blir mer överskiktlig och enhetlig.

2. Bakgrund

2.1. Litteraturstödet utformning

Det litteraturstöd Sverige har i dag infördes i 1975 och kom till stånd sedan 1968 års litteraturutredning pekat på en kraftig försämrad situation för kvalitetsboken. Konsumenterna drabbades av stigande bokpriser, ökade kostnader för förlagen och en minskning i utgivning av debutanter och särpräglad litteratur. I utredningen söktes ett stöd som effektivt kunde underlätta för utgivningen av den kvalitetslitteratur som hade svårt på den kommersiella marknaden och ett sätt att hjälpa de förlag som satsade på kvalitetsböcker i sin utgivning. Stödet utformades som ett selektivt stöd för enskilda boktitlar, då det i utredningen ansågs att det var bästa sättet att säkra att endast den kvalitativa litteraturen stöddes av kulturmedlen. Vidare är det ett stöd som ges i efterhand, för att på så sätt försöka undvika statlig styrning av bokutgivningen.³

Stödet är indelat i nio olika stödordningar; skönlitteratur för vuxna; facklitteratur för vuxna; barn- och ungdomslitteratur; bildverk; klassisk litteratur;

---

³ *Boken i tiden*, SOU 1997:141, Stockholm: Fritze 1997, s. 156.

serier och grafiska romaner; litteratur på annat originalspråk än svenska; nationella minoritetens litteratur; elektroniskt publicerad litteratur.⁴ Gemensamt för alla kategorierna är ”att boken skall vara av god kvalitet, såväl tekniskt som redaktionellt.”⁵

Litteraturstödet prövas efter ansökan till Statens Kulturråd och kan sökas av förlag eller annan utgivare som är verksam i Sverige. Beslut om vilka titlar som får stöd fattas av arbetsgrupper bestående av bland annat författare, kritiker, ämnesexperter, översättare och bibliotekarier som har särskild kompetens att granska ansökningar inom sitt ämnesområde. Arbetsgruppen fattar ett gemensamt beslut om bidragsfördelningen efter att ha genomgått ansökningarna var för sig och i relation till övriga ansökningar. I varje arbetsgrupp ingår fem till nio ledamöter som tillsätts av Kulturrådets styrelse och sammanträder fyra till sju gånger per år.⁶

Stödbeloppet som utbetalas baseras på sidantal där högsta möjliga belopp uppgår till 70 000 kronor.⁷ Särskilda regler styr stödbeloppet. Om en titels förstaupplaga är av en sådan omfattning att det antas ge acceptabla intäkter för utgivaren eller om boken prissätts för högt jämfört med antalet sidor, kan det leda till uteblivet stöd.⁸ Gränsen för litteraturstöd är en förstaupplaga för skön- och facklitterära titlar på femtusen exemplar och åttatusen exemplar för övriga kategorier.⁹ 2007 beviljade staten sammanlagt 37,1 miljoner kronor till litteraturstöd.¹⁰

2.1.1. *Litteraturstödet* historik

I förordet till boken *Kultur och medvetande, en tvärvetenskaplig analys*, kommenterar författarna att den så kallade kulturlösheten och masskulturen under hela nittonhundratalet har stått i motsättning till den ”äkta” kulturen och hotat dens existens. Kultur stod för förfining och intellektuell odling. Den sågs som ett avgränsat område i samhällets periferi, som tillspetsat uttryckt var hotad av de kommersiella krafter som i stor grad påverkade befolkningens medvetande. I samband

⁴ Kulturrådets webbplats: utgångspunkter för bedömning av litteraturstödet, <http://www.kulturradet.se/sv/bidrag/litteratur/Litteraturstod/Bedomning-av-litteraturstod/>, hämtad 2011-05-27.

⁵ Kulturrådets webbplats: litteraturstödet, <http://www.kulturradet.se/sv/bidrag/litteratur/Litteraturstod/>, hämtad 2011-05-27.

⁶ Kulturrådets webbplats: litteraturstödet, <http://www.kulturradet.se/sv/bidrag/litteratur/Litteraturstod/>.

⁷ Kulturrådets webbplats: litteraturstödet, <http://www.kulturradet.se/sv/bidrag/litteratur/Litteraturstod/>.

⁸ *Betänkande av Kulturutredningen*, SOU 2009:16, del 2, s. 300.

⁹ Kulturrådets webbplats: litteraturstödet, <http://www.kulturradet.se/sv/bidrag/litteratur/Litteraturstod/>.

¹⁰ *Betänkande av Kulturutredningen*, SOU 2009:16, del 2, s. 301.

med välfärdssamhällets framväxt började Sverige se rätten till god kultur jämställt med rätten till god hälsa och säker ålderdom. Samhället gick samman och skapade en kulturpolitik som skulle ge ”kultur åt alla” och därmed uppstod en kultursektor.¹¹

När ansvarsfördelningen på kulturområdet behandlades i 1974 skulle staten koncentrera sina insatser på att stimulera kulturverksamheten, inte reglera den. Det har fått stå som grund för de fortsatta utformningarna av litteraturstödet. Detta har lett till att de statliga bidragen är förhållandevis marginella, men att de samtidigt har en stor betydelse i förverkligandet av de kulturpolitiska målen.¹²

Litteraturstödet har utvärderats med mycket korta intervaller och grundprinciperna har i stort sätt varit dem samma.¹³ Den första utredningen av litteraturstödet kom i 1977, *Statligt litteraturstöd*. Då ansågs lyriken få för mycket stöd jämfört med de andra litteraturkategorierna och det föreslogs en förenkling av stödmodellen för att få en jämnare fördelning. Under 80-talet publicerades utredningen *Läs mera!* där kvalitetslitteraturens spridningsproblem dryftades och slutligen konstaterades att statens åtgärder för att främja kvalitetslitteraturen var tillfredställande.¹⁴ I 1997 års litteraturutredning *Boken i tiden* sågs boken som viktig i förmedlingen av kunskap och ansågs vara bärande av kulturarvet. Här föreslogs och sedan infördes distributionsstödet som innebar att staten stödde distributionen av titlarna till landets folkbibliotek.¹⁵ Även en upplagespärre infördes för att undvika att kommersiell framgångsrik litteratur erhöi stödpengar.¹⁶ I 2009 års betänkande av kulturutredningen ifrågasätts kvalitet som bedömningsgrundlag och formuleringen om att motverka kommersialismens negativa verkningar föreslogs struken.¹⁷ Vidare anslås att en prövning av förlagens ekonomiska situation ska göras innan utbetalning av stöd och att litteraturstödet skall ingå i ett allmänt kulturstöd.¹⁸

Genomgående för utredningarna som tagit upp svensk kulturpolitik sedan 70-talet, kanske med undantag av 2009 års Kulturutredning vilket kommer diskuteras senare i uppsatsen, har varit diskussionen kring begreppet kvalitet. Maria Schottenius

---

¹¹ Ulf Hannerz, Rita Liljeström och Orvar Löfgren, ”Förord”, *Kultur och medvetande, en tvärvetenskaplig analys*, red. Ulf Hannerz, Rita Liljeström, Orvar Löfgren, Stockholm: Akademilitteratur 1982, s. 9.

¹² Thomas Rönström, ”Branschstöd med kulturpolitiska förtecken”, *Bokbranschen i Sverige. Utvecklingen mellan 1973 och 2003*, Svenska Förläggarföreningen 2003, s. 47.

¹³ Thomas Rönström, s. 48.

¹⁴ Rolf Yrild, *Litteraturens villkor*, 3 upplaga (1984), Lund: Studentlitteratur 1994, s. 119 ff.

¹⁵ *Boken i tiden*, SOU 1997:141, s. 277.

¹⁶ *Boken i tiden*, SOU 1997:141, s. 282.

¹⁷ *Betänkande av Kulturutredningen*, SOU 2009:16, del 2, s. 46-47.

¹⁸ *Betänkande av Kulturutredningen*, SOU 2009:16, del 2, s. 303.

tar upp i en debattartikel i *Dagens Nyheter* att det är ”kring ordet kvalitet som all konstnärlig verksamhet snurrar.”¹⁹ Hon syftar med detta på begreppets viktighet i behandlingen av kulturellt skapande. Även fast det är ett svårdefinierat begrepp, har utredningarna fått fungera som en arena där begreppet hela tiden aktualiserats och problematiserats.

2.2. Värde och kvalitet

Värde och kvalitet är begrepp som i samband med litteraturstödet används flitigt. I denna uppsats blir de två begreppen som förklarar vilka egenskaper ett litterärt verk behöver för att uppnå den standard som krävs för litteraturstöd, använt om varandra. I slutändan handlar det om en värdering av litteratur utifrån en kvalitetsaspekt som innebär ett verkets inneboende egenskaper och värde som pekar på verkets betydelse eller funktion i samhället.

Betydelsen av ordet värde har gärna haft två utpräglade, men relaterade, sidor. Den ena handlar om det monetära eller materiella, till exempel ett föremåls pris på en marknad. Den andra innebörden av ordet är, enligt litteraturkritikern Barbara Herrnstein Smiths tolkning, ”not monetary, and not obviously or necessarily material, but a more abstract matter of relative quantity or measure”.²⁰ Exempel på någon eller någots värde utifrån den senare preciseringen kan vara dess förmåga att fylla en funktion eller täcka ett behov, skänka tillfredsställelse eller agera ändamålsenligt.²¹ Yiannis Gabriel, professor i organisation och administration, ser *values* som ”core beliefs about what is important, right, good, and desirable”.²² Värden berör sådant som anses vara moraliskt, spirituellt eller socialt bundet till naturen. De går djupare än normer och är mindre gripbara än symboler.²³ Det är framförallt den senare meningen som ligger bakom betydningen av ordet värde i denna uppsats. Men även litteraturens ekonomiska och monetära värde diskuteras.

I sin doktorsavhandling *Booknomy*, tar Pamela Schutltz Nybacka upp olika uppfattningar av värde. Framförallt skiljer hon på *value* och *values*. Hon refererar till

---

¹⁹ Maria Schottenius, ”Maria Schottenius: ’Kulturutredningen – borde göras om från grunden’”, *Dagens Nyheter*, 2009-05-20.

²⁰ Barbara Herrnstein Smith, ”Value/Evaluation”, *Critical terms for literary Study*, andra upplaga, red. Frank Lentricchia och Thomas McLaughlin, Chicago: University of Chicago Press 1995, s. 178.

²¹ Barbara Herrnstein Smith, s. 178.

²² Yiannis Gabriel, *Organizing words. A Critical Thesaurus for Social and Organization Studies*, Oxford: Oxford University Press 2008, s. 312.

²³ Yiannis Gabriel, s. 312.

antropologen Daniel Miller som framhåller att value inkorporerar det ekonomiska värdet som sätts på ett objekt, och att values är den raka motsatsen, som till exempel viktigheten av vår familj eller vår religiösa ståndpunkt. *Values* ska alltså enligt Miller förstås som mer än något som kan reduceras till monetärt värde, det är ett värde som är omistligt i människans vardag.²⁴ Anders Mortensen är inne på den samma distinktionen mellan värde i singularis och värden i pluralis. Men han resonerar att litteraturens *värde* har en ideologisk laddning som litteraturens *värden* inte har. Att det i båda former ryms den uppfattning att litteraturen kan vara meriterande på många olika vis, men endast pluralisformen pekar på att *värde* handlar om litteraturens specifika värde i förhållandet med annat i kulturen. Mortensen diskuterar också i vilken grad litterärt *värde* är objektivt, till och med universellt i motsättning till litterära *värden* som genomsyras av subjektivisternas föreställningar.²⁵ Men Mortensen kopplar också ekonomi till litteraturens värde, fast genom att säga att det är något väsentligt annat än pengars värde.²⁶

Därmed skiljer Miller och Mortensen sig i uppfattningen av vilken form det ideologiska värdet kan identifieras i, och vilken plats det monetära värdet har i litteraturen. Schultz Nybacka håller fram i sin avhandling att en uppfattning gärna är att de flesta värden placeras som en motpol till pengar, marknad och ekonomi, och att det är vanligt från en kritisk utgångspunkt, att anse att kulturella värden förstörs av ekonomiska värden.²⁷ Detta i samsvar med Mortensens argument att litteraturens värde är raka motsatsen till ekonomiskt värde.²⁸

Schultz Nybacka drar fram skillnaderna på att skapa värde och att lägga till värde, genom att ta hjälp av den franske ekonomen François Quesnay. Han såg det som att endast bönder kunde bidra med äkta konkret värde. Det arbete hantverkare och industriarbetare bidrog med, var endast att sätta samman redan existerande föremål, därmed blev inget värde skapat, endast lagt till. Den samma uppfattningen hade Quesnay om tryckpressen, då den endast tillägger fler böcker, inte skapar dem.²⁹

---

²⁴ Pamela Schultz Nybacka, *Bookonomy. The Consumption Practice and Value of Book Reading*, Stockholm: School of Business, Stockholm University 2011, s. 100.

²⁵ Anders Mortensen, "Litteraturens värde och värden", *Litteraturens värden*, red. Anders Mortensen, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion 2009, det kommande referatet är hämtat från s 7 f.

²⁶ Anders Mortensen, s 8.

²⁷ Pamela Schultz Nybacka, s. 100.

²⁸ Anders Mortensen, s. 8.

²⁹ Pamela Schultz Nybacka, s. 103.

Med denna synpunkt blir produktion av text att skapa värde, då den inte skapats genom sammansättningen av flera komponenter.

Detta har utvecklats och i dag påstås en text vara värdefull om den har litterär kvalitet. Både begreppet kvalitet och värde är nästintill omöjliga att definiera och mycket subjektiva. Därför får användandet av dem i syfte att precisera eller konstatera till exempel politiska åtaganden ofta kritik. På den andra sidan ses begreppen som enda tillgängliga metod för att separera den konst som har ett betydande kulturellt värde och den konst som är mer förgänglig.

2.2.1. *Begreppshistorik*

I inledningen till antologin *Litteraturens värden*, redogör litteraturvetaren Anders Mortensen bland annat för värdebegreppets framväxt som börjar under 16- och 1700-talen.³⁰ Värde i dess två motsatta meningar uppstår i övergången mellan Upplysningen med perceptionen om att konstens, ekonomins och samhällets kultivering går hand i hand, och förromantiken där denna tanke istället blir misstrodd. Under 1700-talets mitt etableras nationalekonomin och estetiken som självständiga idéinriktningar i Europa. Först då kunde värde formuleras som ett ömsesidigt analogitänkande där de båda ämnena kunde dra lärdom från varandra. Denna sammanvävnad börjar både hos *The Scottish Enlightenment* med namn som Francis Hutcheson, Lord Kames, Adam Smith och David Hume, och hos romantikerna och Kant.

I Upplysningen etableras föreställningen om *det sköna*. En teori om social harmoni där det är analogi mellan den estetiska och sociala ordningen. Den amerikanska litteraturprofessorn John Guillory för en tes om att begreppet värde på den här tiden presenteras som ett sätt att föra samman handelns och konstens funktioner. Under 1700-talets andra hälft skapas stor diskussion kring den tidigare accepterade skiljaktigheten mellan de sköna konsterna och hantverksvaran. Ett behov uppstår att motbevisa att konsten utgör ett särskilt värdesystem som inte får förväxlas med ekonomins.

Både Smith och Hume anser att en sådan distinktion mellan konsterna och hantverksvaran inte existerar. Smith lägger gränsen i handelsvaran i sig. ”Commodities are attractive, then, not simply because they can be used to satisfy needs, but because they possess an aesthetic dimension, because their ’fitness’ to use

---

³⁰ Anders Mortensen, det kommande referatet är hämtat från s 9-17.

can be admired.”³¹ Med andra ord vill ett föremåls marknadsvärde bero på dess skönhetsvärde *och* dess bruksvärde när ekonomi och estetik utgör ett odelbart sammanhang.

Teorin om smakens och skönhetsvärdets betydelse blir irrelevant för nationalekonomerna. De väljer behovsantropologins väg och använder sig av det ”avestetiserande bytesvärde-begreppet”.³² Igen vill man skilja ekonomi och estetik. De borgerliga nationalekonomerna måste, för att få systemet av produktion och varuutbyte att stämma, avfärda estetiken medans bourgeoisin såg det nödvändigt att anamma föreställningen om en *ren* estetik som var fri från ekonomiska överväganden. David Hume diskuterar under sitt författarskap skönhet som en egenskap som endast existerar hos de människor som upplever den och inte i föremålet i sig. Han uppmärksammar dock ett ”inre” värde och en skönhet som bor i objektet, men anser inte detta som relevant i sammanhanget. Exemplet Hume använder sig av för att förklara detta är hur en ogräsbevuxen slätt i hans ögon, kan vara lika vacker som en backe täckt med olivträd. Men för den som känner till deras värde, vill det aldrig framstå således. Frukthet och värde visar till nyttan som åberopar glädje, rikedom och överflöd.

Viktig i dagens forskning kring det estetiska värdebegreppet har bland annat litteraturteoretikern Herrnstein Smiths bok *Contingencies of Value* från 1988 varit. Hon tar upp begreppet ”the double discourse of value” för att belysa de tävlande humanistiska och ekonomiska värdenas diskurs.³³ Vidare försöker Herrnstein Smith att återkoppla litterärt värde med ekonomiskt värde då hon anser att deras delning endast är godtycklig. Hon föreslår därför en modell där den ekonomiska förståelsen för vad värde är utgör grunden för den uppfattningen av icke-ekonomiskt värde. Herrnstein Smith invänder mot synen på litterärt värde som oberoende av alla aktiva, materialistiska och praktiska omständigheter. Alltså det som återstår när alla andra sorters värde eliminerats, som tillexempel marknadsvärde och historiska och politiska intressen. Hon menar att litteratur inte är ett rent ämne om alla sorters värde har tagits bort.³⁴

---

³¹ John Guillory, *Cultural Capital. The Problem of Literary Canon Formation*, Chicago: University of Chicago Press 1993, s. 311.

³² Anders Mortensen, ”Litteraturens värde och värden”, *Litteraturens värden*, red. Anders Mortensen, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion 2009, s. 11.

³³ Anders Mortensen, s 9-19.

³⁴ Pamela Schultz Nybacka, s. 111 f.

En betydande fråga inom samhällsvetenskapen berör förhållandet mellan å ena sidan sociala strukturer och deras inverkan, och enskilda aktörer och deras handlingsfrihet å den andra. Den franske sociologen Pierre Bourdieu har gett ett svar på detta som har fått stor betydelse för samhällsvetenskapen. Bourdieu menar att det finns socialt givna regler som är lagrade i människans kropp. Dessa sociala regler är kunskaper som människan inte reflekterar över, men som bara kommer automatisk, handlingstendenser som utgör en inställning till världen. Vidare ser Bourdieu dessa handlingstendenser som hypoteser om vad som är möjligt i den sociala verkligheten, han kallar detta *habitus*. Habitus är en produkt av människans socialisation och präglar dennes sätt att tänka och handla och påverkar således vilka positioner människan intar i livet. Dessa positioner kallar Bourdieu *sociala fält*. Det är samhällsområden där bestämda aktiviteter äger rum enligt bestämda regler och där det råder en ständig statuskamp mellan aktörerna. Denna kamp grundar sig på en enighet bland aktörerna kring särskilda värden och synsätt och uppfattningen av att det som bedrivs på fältet är viktigt. Dessa värderingar är självklara för fältets aktörer och bildar fältets *doxa*. De som utmanar givna värderingar på ett specifikt fält kallas *heterodoxa*.³⁵

Bourdieu pratar också om *kulturellt kapital*, ett begrepp vilket uppstod i samband med skrivkonsten och utbildningsväsendet. Kulturellt kapital utgörs av en persons socialt erkända och därmed värdefulla kunskaper i ett kulturellt avseende. Detta värde mäts gärna utifrån allmänt bestämda institutioner som till exempel yrkestitlar, akademiska grader och hedersutnämningar. Vidare nämner Bourdieu *socialt kapital* vilket är summan av de förbindelser, bekanta och vänner en människa har.

Dessa teoretiska utgångspunkter lägger grunden för den fortsatta diskussionen i uppsatsen.

3. Litteraturstödet värde mekanismer

I de kommande kapitlen resoneras det kring de olika sätt litteraturstödet förhåller sig till värde. Först diskuteras värde i singularis där olika verktyg för att identifiera

---

³⁵ Jostein Gripsrud, *Mediekultur, mediesamhälle*, översättning från norskan av Sten Andersson, Göteborg: Diadols 2002, s. 94 ff.

värdefull litteratur sätts i relation till Kulturrådets principer för kvalitetsbedömning. Vidare presenteras reflektioner över värde i flertalsform, hur litteraturstödet uppnår en värdefull utgivning i Sverige och på vilka sätt värdebegreppen kan spela en väsentlig roll i hur detta går till. Vidare står litteraturen mitt i en sammansmältning av två skolor, den estetiska och den ekonomiska, och i uppsatsen vill dessa motsatser belysas och det vill diskuteras vilka utmaningar detta innebär för litteraturstödet. Slutligen avrundas uppsatsens huvuddel med en framställning och problematisering av den så kallade *kompetenta bedömaren* som kan granska och avgöra vad kvalitet är.

3.1. Litteraturvärdebedömning

”It is natural for us to seek a ‘standard of taste’, a rule by which the various sentiments of men may be reconciled, at least a decision afforded, confirming one sentiment and condemning another.”³⁶ Så beskriver David Hume sitt begrepp *standard of taste*, eller *måttstock för smak*. Vidare påpekar han i sin essä ”Of the Standard of Taste” att människor är överens om att berömma egenskaper som elegans, enkelhet, anständighet och livlighet i skrivandet medan de kritiserar sådant som svulstighet, oäkta briljans och förkonstling. Till ytan blir därmed måttstocken för smak lätt att avgöra, det är satt en ram för vad god smak är.³⁷

I Kulturrådets granskning av litteratur i hänseende att bedöma vilka titlar som kvalificerar att motta stöd, har det markerats liknande ramar i ett syfte att skapa en gemensam värdegrund från vilken titlarna värderas. Vid bedömning av kategorin skönlitteratur för vuxna, har Kulturrådet gjort denna specificering:

Utgångspunkt för bedömning av bokens kvalitet är intensitet, originalitet, komplexitet, förnyelse eller självständighet ifråga om litterär teknik, gestaltning av idéer och erfarenheter samt förmåga att överskrida olika typer av genreförväntningar. För att främja mångsidighet tas särskild hänsyn till debutanter samt geografisk, kulturell och språklig spridning.³⁸

Både Hume och Kulturrådet ser ut att med dessa preciseringar försöka identifiera vad kvalitet är, men det blir gjort med ord som i sin tur behöver definieras. Intensitet till

---

³⁶ David Hume, ”Of the Standard of Taste”, *Of the delicacy of taste and passion: Of tragedy; Of the standard of taste*, Uppsala: 1994, s. 24.

³⁷ David Hume, s. 22.

³⁸ Kulturrådets webbplats: utgångspunkter för bedömning av litteraturstödet, <http://www.kulturradet.se/sv/bidrag/litteratur/Litteraturstod/Bedomning-av-litteraturstod/>.

exempel, kan för två olika läsare skilja sig avsevärt. Det kan se ut till att Kulturrådet har tänkt i Humes banor med en måttstock för smak. Men begreppet kvalitet har fått ta stor plats i allt material som behandlar litteraturstödet, det är själva grunden till utdelningen av stödet. Ändå undviker de olika statliga utredningarna att ta ställning till hur begreppet skall definieras. I betänkandet från 2009 står det att "[v]i har, efter noggranna överväganden, valt att inte föreslå något mål som syftar på konstnärlig kvalitet, eftersom vi inte tror att ett sådant egentligen kan vara meningsfullt. Innebörden av konstnärlig kvalitet har hittills inte kunnat preciseras".³⁹ Vidare framhåller utredningen att försök att ringa in kvalitet representerar något den konstnärliga utvecklingen vänder sig bort från för att istället identifiera uttrycksformer som går mot de etablerade normerna för kvalitet.⁴⁰ Denna aspekt kan tyckas underminera litteraturstödet grundpoäng, att stödja kvalitetslitteraturen.

Utredningen har kritiserats stark för denna vaga syn på kvaitetsbegreppet. Musik- och litteraturkritikern Magnus Eriksson skriver i *Svenska Dagbladet* att Kulturutredningen förr eller senare måste ta ställning till kvalitetsfrågan. "Det är naturligtvis Kulturutredningens skyldighet att diskutera och problematisera kvalitetsbegreppet på ett sådant sätt att det ger hållpunkter för de avgöranden som kulturpolitiken inte kan smita undan."⁴¹ Senare i uppsatsen diskuteras det faktum att litteraturstödet anses förlora legitimitet då det inte blir gjort någon koppling till förlagens ekonomiska situation i bedömningen av vilka titlar som skall tilldelas stöd. Anmärkningsvärt är det dock att inte större diskussion har förts kring vad avsaknaden av ett tydligt definierat kvalitetsbegrepp gör för stödets legitimitet, särskilt med tanke på begreppets centrala plats i utredningarna.

Under stödordningens tidiga år handlade diskussionen om att det var för enkelt att få stöd. Det var först i början på 1980-talet, efter att det årliga anslaget inte längre skrevs upp proportionerligt med ökningen av bokframställningskostnaderna som antalet stödda titlar minskade och diskussionen om ett gemensamt definierat värde blev aktuellt igen.⁴² Inom ramen för litteraturstödet behandlades 1 864 ansökningar under 2007 enligt Statens kulturråds statistik. Av dessa ansökningar fick 819 titlar stöd.⁴³ Den stora tilldelningsprocenten på ca 50 % och det relativt låga ekonomiska

---

³⁹ *Betänkande av Kulturutredningen*, SOU 2009:16, del 2, s. 46.

⁴⁰ *Betänkande av Kulturutredningen*, SOU 2009:16, del 2, s. 46.

⁴¹ Magnus Eriksson, "Ett illa skrivet och illa tänkt hastverk", *Svenska Dagbladet*, 2011-01-12.

⁴² Rolf Yrild, s. 125.

⁴³ *Betänkande av kulturutredningen*, SOU 2009:16, del 2, s. 300.

stödet per titel kan antas bidra till att mindre press läggs på värdediskussionen kring tilldelningen av litteraturstödet. Ett förhållningssätt vad gäller tilldelning, som koncentrerar sig på ett litet antal titlar med högre stödsumma per titel, ville antagligen gjort behovet av tydliga kriterier för att identifiera kvalitet inför utdelning av stöd mycket större. Samtidig visar stödets utformning att staten önskar att bidra till att hjälpa ett stort antal förlag med deras kvalitetsutgivning.

Frågan är om det är önskvärt, och ens möjligt, att bestämma vad som är estetiskt värdefullt. Hume använder sig av ett exempel från boken *Don Quijote* där Sanchos släktingar, som hävdar att kunna mycket om vin, erbjuds att smaka på ett vin som påstås vara mycket gott. Den ena släktingen säger sig smaka läder i vinet, och den andra känner smaken av metall. De blir utskrattade av folkmängden som står runtom. Men när fatet är tomt hittar de en nyckel fäst till en läderbit i botten.⁴⁴ I detta exempel fungerar nyckeln med läderbiten som ett bevis på att det finns ett ”rätt och fel” vad gäller uppfattningen av värde. Men som regel är inte verkligheten så enkel som i detta exempel. Hume skriver att

[t]hough the hogshead had never been emptied, the taste of the one was still equally delicate, and that of the other equally dull and languid. But it would have been more difficult to have proven the superiority of the former, to the conviction of every bystander.⁴⁵

Han påstår alltså att det alltid finns en smak som är mer förfinad än andra smaker. Även Per Svensson, författare och senior kolumnist på *Sydsvenskans* kulturredaktion, anser att det ”råder konsensus om att vissa konstverk är överlägsna andra.”⁴⁶ Vidare menar Svensson att poängen inte är att det finns en enighet om vilka dessa verk är, utan att det avgörande är att de kulturpolitiska debatterna förs i termer av kvalitet.⁴⁷

För att avgöra någots värde måste det tas med i betraktningen att mänsklig bedömning gärna är subjektiv, en problematik uppsatsen återkommer till i kapitel 3.4. Men det är också av denna anledning som ramar kring hur värde skall definieras behövs. När det gäller litteraturstödet handlar det om tilldelning av statliga pengar och då kan stor grad av konkretion anses viktigt. Detta både för att rättfärdiga de val

---

⁴⁴ David Hume, s. 29 f.

⁴⁵ David Hume, s. 30.

⁴⁶ Sanna Reyman, ”Visst finns kulturhögern”, *Svenska Dagbladet*, 2010-03-29.

⁴⁷ Sanna Reyman, ”Visst finns kulturhögern”, *Svenska Dagbladet*, 2010-03-29.

Kulturrådet gjort när det kommer till de utvalda titlarna och för att kunna ge en så objektiv respons som möjligt till de refuserade ansökningarna.

I sin essä ”Estetiskt värde, värderande responser” pekar filosofen David Brax på det estetiska värdeomdömet rekommenderade effekt, vilket medför att om ett objekt bedöms vara värdefullt innebär det att beskådaren har skäl att uppskatta objektet, även om personen ifråga inte ursprungligen ansåg det som värdefullt.⁴⁸ Kulturrådet har kritiserats för att i stor grad gynna redan säkra kommersiella böcker i sin tilldelning av litteraturstöd. Tillexempel har böcker av folkära författare som Kerstin Ekman, P C Jersild, Carina Rydberg, Karin Boye, Elsie Johansson och Björn Ranelid fått stöd.⁴⁹ Detta kan vara en indikation på att den rekommenderande effekt som Brax beskriver existerar inom ramarna för Kulturrådets bedömning. Men Kulturrådet arbetar medvetet med att försöka undvika en sådan fördelning genom att förespråka mångfald med hänsyn till bland annat debutanter.⁵⁰ Men frågan är om det verkligen spelar roll vilket namn som står bakom den kvalitativa bok Kulturrådet ger litteraturstöd. Poängen med stödet är att stödja de böcker som anses vara av hög kvalitet och det syftet uppnås oberoende av hur kända författarna är. Om en känd författares kvalitet upphöjs genom en rekommenderande effekt och medlemmarna i Kulturrådets arbetsgrupper inte anses kunna bortse från detta, då kanske en omvärdering av rådets värderingsgrund borde göras.

Den litterära värdediskussionen balanserar mellan de två insikterna att ett verks värde å ena sidan beror på dets inre egenskaper och å andra sidan att dessa egenskaper endast uppfattas genom läsande. Filosofen Karel Kosík förklarade det som att en ”texts historia är i viss mening historien om dess tolkning.”⁵¹ I essän ”Estetiskt värde, värderande responser” tar Brax upp diskussionen om var i värdet ligger. Han framlägger att många teoretiker har den gemensamma uppfattningen att värde ligger i åskådarens emotionella, intellektuella, perceptuella och evaluativa *respons* på det estetiska objektet, i detta fall den litterära texten. Samtidigt tillskrivs det estetiska

---

⁴⁸ David Brax, ”Estetiskt värde, värderande responser”, *Litteraturens värden*, red. Anders Mortensen, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposition 2009, s. 327.

⁴⁹ Ylva Nilsson, ”Litteraturens storsäljare finansieras med skattepengar”, *Svensk Bokhandel*, nr 17/2001.

⁵⁰ Kulturrådets webbplats: utgångspunkter för bedömning av litteraturstödet, <http://www.kulturradet.se/sv/bidrag/litteratur/Litteraturstod/Bedomning-av-litteraturstod/>.

⁵¹ Citerad ur Mikael Löfgren, ”Kottarna skymmer litteraturen”, *Sydsvenskan*, 2009-06-22.

objektet ett värde i sig självt,⁵² ”det föreligger i världen oberoende av våra responser”.⁵³

Men hur tar detta sig uttryck i Kulturrådet närmande av konsten? Om värdet ligger i responsen på texten, blir kvalitet ett så individuellt begrepp att det kanske inte är möjligt, eller önskvärt, att definiera det. Fast Kulturrådet har satt upp begränsningar och definitioner för vad som skall tilldelas stöd, är även dessa tolkningsbara och individuellt uppfattade i kontakt med läsaren. Å andra sidan kan värdet ses som inneboende i texten och oberoende av både sin kontext och den som läser. Det ger grogrund för den neutrala tolkaren, där allas möte med texten vill ge samma resultat. Men Herrnstein Smith påpekar problematiken kring detta synsätt: den som till synes korrekt avläser detta oberoende värde skall vara en objektiv person, men någon sådan finns inte.⁵⁴ Brax föreslår en medelväg där människor på den ena sidan tydligt skiljer sig åt när det kommer till att uppskatta vad som är värdefullt, samtidigt som det råder en enighet kring vilka estetiska objekt som är värdefulla och varför?⁵⁵ Litteraturstödet har kanske en funktion som är med på att utforma de något otydliga ramarna för vad värdefull litteratur är, detta utan att ta ifrån gemene man sin egen uppfattning.

Hume har också en uppfattning om värdets subjektivitet: “[b]eauty is no quality in things themselves. It exists merely in the mind which contemplates them, and each mind perceive a different beauty.”⁵⁶ Exemplet Hume använder sig av för att förklara detta är hur en ogräsbevuxen slätt i hans ögon, kan vara lika vacker som en backe täckt med olivträd. Men för den som känner till deras värde, vill det aldrig framstå på det viset. Frukthet och värde visar till nyttan som åberopar glädje, rikedom och överflöd. Om värde är subjektivt i den utsträckningen både Brax och Hume argumenterar, följer frågan om Kulturrådets bedömning av vad som är kvalitativ litteratur har någon tyngd. Med stödet önskar Kulturrådet, som tidigare påpekat, att främja kvalitetslitteratur, men det finns enligt argumenten ovan ingen entydighet i smaken. Och är det ens nödvändigt att definiera gemensamma ramar för vad värde är? I sådana fall bara för att kunna bygga stödordningen på ramar som så tydligt som möjligt indikerar vem som är värd att få skattebetalarnas pengar.

---

⁵² David Brax, s. 325 f.

⁵³ David Brax, s. 326.

⁵⁴ Ann Steiner, ”Kvalitet, pengar och läsoplevelser. Litteraturens värde på bokmarknaden”, *Litteraturens värden*, red. Anders Mortensen, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion 2009 s.165.

⁵⁵ David Brax, s. 325 f.

⁵⁶ David Hume, s. 24.

3.2. Samhällsvärde

Litteraturen har ett värde ur en kollektiv synpunkt genom att skapa och bevara vissa samhälleliga standarder som tillgång till kvalitetslitteratur, en arena för icke kommersiell litteratur och fri konst. Genom litteraturstödet försöker staten medverka till detta.

Att bidra till konstens frihet är ett av flera värden som belyses genom olika kulturutredningar som något av betydelse för samhället. I betänkandet från 2009 påpekas problematiken med att krav som ställs på konstnärlig kvalitet har en benägenhet att gynna de konstnärsgenerationer och uttrycksformer som är etablerade. ”Det finns, kort sagt, en motsättning mellan värdet av konstens frihet och krav på att konst skall uppvisa specifika kvaliteter, vilka de nu kan vara.”⁵⁷ För att försöka motverka detta har Kulturrådet varit noggrant med att poängtera vikten av att främja mångfald och nästan samtliga av litteraturkategorierna visar tydligt hur detta skall upprätthållas. Det visas till hänsyn till debutanter, olika geografiska, kulturella och outforskade områden och språklig spridning.⁵⁸

Kulturutredningen som presenterades 2009 var ett resultat av den borgerliga alliansregeringens samarbete. Här var det framförallt en aspekt som skilde sig från tidigare utredningar när det kom till hur litteraturstödet beskrevs. I 1997 års betänkande av litteraturutredningen uttrycks att det ”man sökte var ett stöd som effektivt skulle uppfylla syftet att främja den kvalitetslitteratur som hade svårt att hävda sig på den kommersiella marknaden”.⁵⁹ Ett av resonemangen bakom införandet av det statliga litteraturstödet i 1974 var alltså att föra en kulturpolitisk kamp mot massmarknadslitteraturen.⁶⁰ Kulturutredningen från 2009 har gått mot detta och öppnat för en kommersialisering, men detta har inte konkretiserats i handling ännu. Denna nya inriktning i Kulturutredningen har enligt kulturminister Lena Adelsohn Liljeroths utlåtande i en artikel i *Dagen Nyheter*, inte fått stor motgång.⁶¹ Ett utlåtande som efter läsning av debatterna på kultursidorna under denna period dementeras. Något som återkommer inom kort i uppsatsen.

---

⁵⁷ *Betänkande av Kulturutredningen*, SOU 2009:16, del 2, s. 46.

⁵⁸ Kulturrådets webbplats: utgångspunkter för bedömning av litteraturstödet, <http://www.kulturradet.se/sv/bidrag/litteratur/Litteraturstod/Bedomning-av-litteraturstod/>.

⁵⁹ *Boken i tiden*, SOU 1997:141, s. 156.

⁶⁰ *Betänkande av Kulturutredningen*, SOU 2009:16, del 2, s. 301.

⁶¹ Ossi Karp, ”Kulturministern: ”Vi skulle aldrig begrava kulturutredningen””, *Dagens Nyheter*, 2009-05-20.

Efter att 2009 års Kulturutredning utgavs, inleddes en het debatt kring de förslag som presenterades i den. Den tidigare kulturministern Leif Pagrotsky uttalade att en utredning sällan fått så mycket kritik som denna.⁶² En av anledningarna till att utredning kritiserades hårt och inte fick igenom särskilt många av sina förslag, ansågs vara att utredningen inte prioriterade främjandet av konsten. David Karlsson som var sekreterare i Kulturutredningen under ett år innan han hoppade av, framhåller i en tidningsartikel i *Göteborgs-Posten* att ”kulturella näringar är ett resultat av konstnärlig kvalitet, men det kan inte komma i omvänd ordning”.⁶³ Han hävdade att det inte är kulturpolitikens uppgift att skapa näringar som till exempel Filmfestivalen, dens uppgift är att först och främst främja konsten. Detta då en konstnärlig utveckling med hög nivå vill ge upphov till näringseffekter av sig själv.⁶⁴ Thomas Millroth, ledamot i Kulturrådets styrelse år 2003 till 2007, anser också att utredningens problem var att den, efter alliansens seger i Riksdagsvalet 2006, i större grad bestod av administratörer och ideologer, inte aktiva kulturarbetare. Millroth påstår att han tidigare inte hade en aning om vilket parti utredningens ledamöter röstade på, poängen var att de skulle delta på personliga meriter. Efter utbytet av ledamöter som uppstod efter alliansens valseger, kom kulturen att i större grad handla om partipolitiska frågor menar Millroth, inte om ett brett värdeutbud.⁶⁵

I utredningen kommenteras den starka ideologiska och politiska laddningen som kommersialismen haft inom kulturpolitiken, det anses att ”förhållandet mellan kultur och marknad numera uppfattas på ett annat sätt än vad som kan fångas i satsen om kommersialismens negativa verkningar.”⁶⁶ I och med detta ser regeringen ut till att fjärma sig från uppfattningen att kommersialism är något de borde verka för att separera från bokbranschen. Även skapar de rum för ett statligt stöd som bidrar till främjandet av litteratur som på egen hand kan överleva på marknadens villkor. Allt detta dock, utan att de behöver fila på litteraturens kvalitet.

Det som i allra största grad återkom i de remissvar som skickades in efter att 2009 års Kulturutredning presenterades, var det faktum att ordet kvalitet inte längre

---

⁶² Niklas Malmborg, ”Leif Pagrotsky (S): ’Sällan har en utredning sågats så hårt’”, *Dagens Nyheter*, 2009-05-22.

⁶³ Malin Clausson, ”En avhoppare korsar sitt spår”, *Göteborgs-Posten*, 2010-02-05.

⁶⁴ Malin Clausson, 2010-02-05.

⁶⁵ Thomas Millroth, ”Partipolitiken tar över”, *Sydsvenskan*, 2011-01-02.

⁶⁶ *Betänkande av Kulturutredningen*, SOU 2009:16, del 2, s. 47.

ingick i de kulturpolitiska målen.⁶⁷ Utredningen från 1997 baserade sig på riksdagens kulturpolitiska mål där det tredje löd: ”att främja kulturell mångfald, konstnärlig förnyelse och kvalitet och därigenom motverka kommersialismens negativa verkningar”.⁶⁸ Tydligt var det att kvalitet var ett verktyg för att överkomma kommersialismen. När Kulturutredningen 2009 öppnade upp för kommersialisering, gjorde det inte nödvändigtvis kvalitetskravet irrelevant, dock blev detta föreslagit borttaget: ”Vi har, efter noggranna överväganden, valt att inte föreslå något mål som syftar på konstnärlig kvalitet”.⁶⁹

Genom litteraturstödet har det funnits en möjlighet för förlagen att satsa på mer riskfylld utgivning. Därmed får läsarna tillgång till fler, efter Kulturrådets mått, kvalitativa böcker och det uppmuntrar till att bibehålla det redaktionella arbetet och ge författarna inflytande hos förlagen.⁷⁰ Vidare säkrar det att fler förlag existerar på marknaden och motverkar därmed att väsentlig utgivning aldrig kommer till stånd.⁷¹ Det är framförallt det något ovanligare projektbaserade stödet, där pengar betalas ut på förhand, som tillåter och uppmuntrar till den sorts riskfylld publicering och har historiskt blivit beviljat de förlag som tar särskilda risker med sin utgivning eller som ger ut klassiker.⁷² Eftersom litteraturstödet har haft som syfte att underlätta för utgivning av kvalitetslitteratur, har det indirekt hjälpt fram ett stort antal små och medelstora kvalitetsförlag som annars hade fått kämpa för att kunna finansiera sådan utgivning.⁷³

Kulturrådet lät i 2002 göra en omvärldsanalys som bland annat tog för sig litteraturstödet. Där diskuterades stödets bidrag till att säkerställa en omfattande bokutgivning. Resonemang har förts där det påstås att bokutgivningens volym svänger oberoende av litteraturstödet. Förvisso har bokutgivningen i stort ökat, men eftersom antalet ansökningar till Kulturrådet för att motta stöd under perioden 1979/80 till 2000 inte har ökat, ses inget samband. Samtidigt finns argument för att litteraturstödet bidrar till en bokmarknad med för många publiceringar. Enligt

---

⁶⁷ Ossi Karp, ”Kulturministern: ’Vi skulle aldrig begrava kulturutredningen’”, *Dagens Nyheter*, 2009-05-20.

⁶⁸ *Boken i tiden*, SOU 1997:141, s. 28.

⁶⁹ *Betänkande av Kulturutredningen*, SOU 2009:16, del 2, s. 46.

⁷⁰ *Om 2002 världen. Kulturrådets omvärldsanalys*, 2002, s. 20.

⁷¹ Thomas Rönström, s. 47.

⁷² *Statlig kulturpolitik i Sverige: mål, metoder och resultat: rapport till Europarådet, utarbetad av en arbetsgrupp inom Utbildningsdepartementet i samarbete med Statens kulturråd*, Stockholm: Allmänna förlag 1990, s. 142.

⁷³ *Statlig kulturpolitik i Sverige*, s. 138.

omvärldsanalysen har litteraturgruppen svensk skönlitteratur avgjort inte ökat, medan siffrorna ut för barn- och ungdomslitteratur har varit mycket positiva. Om målet med litteraturstödet är att trygga en till antalet stor bokutgivning, ser det inte ut att fungera för alla kategorier.⁷⁴

I huvudsak är litteraturstödet utformat som ett efterhandsstöd vilket innebär att förlagen kan söka stöd först när boken kommit ut.⁷⁵ Genom att inte betala ut pengar på förhand, försöker Kulturrådet säkra en kvalitativ utgivning. Detta då förlagen kan antas värdera litteraturutgivning utifrån en förhoppning om stöd. Oron grundas i uppfattningen av att förlag över huvud taget inte skulle publicera vissa titlar om de redan på förhand var medvetna om att dessa inte skulle generera stöd, vilket de hade varit om litteraturstödet endast var ett förhandsstöd. Som litteraturstödet fungerar i dag, står alla förlag inför den samma blinda satsningen med sina titlar. Vidare är efterhandstödet till för att undvika statlig styrning. Eftersom alla titlar ändå blir utgivna, oberoende av de statliga medlen, säkras ett fritt flöde av litteratur. Vissa menar även att litteraturstödet är viktigt för att trygga yttrandefriheten och andra demokratiska värden, utöver de litterära. Gränsdragningen mellan det privata och det offentligas ansvar för produktion och konsumtion av kultur diskuteras regelbundet, men den omvärldsanalys som Kulturrådet har låtit göra, pekar på att det finns en bred förståelse för att det genom litteraturstödet upprätthålls en värdebalans på kulturområdet.⁷⁶

Alla böcker som beviljas litteraturstöd mottar även ett distributionsstöd. ”I en politik för litteraturen och läsandet är det viktigt att ett brett utbud av kvalitetslitteratur finns tillgängligt för medborgarna i hela landet.”⁷⁷ Distributionsstödet innebär att boken automatiskt distribueras till alla huvudbibliotek i landet. Regeringen ser stödet som ett viktigt led i att sprida kvalitetslitteratur, först till biblioteken och därifrån vidare till medborgarna.⁷⁸ Litteraturstödet visar bland annat den vikt det läggs vid medborgarnas tillgång till den stödda litteraturen. Det är inte bara en poäng att värdefull litteratur skall finnas på marknaden, den skall också vara lättillgänglig.

---

⁷⁴ *Om 2002 världen. Kulturrådets omvärldsanalys*, s. 18 f.

⁷⁵ *Betänkande av kulturutredningen*, SOU 2009:16, del 2, s. 300.

⁷⁶ *Om 2002 världen. Kulturrådets omvärldsanalys*, s. 19 f.

⁷⁷ *Tid för kultur*, Prop. 2009/10:3, Stockholm: Regeringen 2009, s. 61.

⁷⁸ *Tid för kultur*, Prop. 2009/10:3, s. 61.

3.3. Litterärt värde och ekonomi

Inom kulturpolitiken ser det ut att finnas en strävan efter att fusionera de kulturella och estetiska värdena med de ekonomiska värdena. Några av aktörerna på kulturområdet är fortfarande osäkra på hur denna fusion ska kunna fungera, medan andra välkomnar den. Så ser det även ut för litteraturstödet. Det finns en rädsla för att genom att ta större hänsyn till marknaden och de ekonomiska aspekterna, vill fokuset på att bedöma kvalitativ litteratur lida och i förlängningen kanske även den kvalitativa bokutgivningen i stort. En oro finns också för att litteraturen inte kan överleva på marknadens villkor.

Litteratur påstås skilja sig från andra produkter därför att bokens kvalitet och värde i så liten grad förenas med bokens pris. Att diskutera estetiskt värde med en ekonomisk utgångspunkt är komplicerat och denna koppling har länge förkastats.⁷⁹ Men i samhället i dag sättes boken in i en ekonomisk kontext och tvingas ta hänsyn till marknadsmässiga regler. Därmed måste boken utveckla sitt värde till att också innefatta ekonomi, en problematik även litteraturstödet har tagit ställning till. Ann Steiner frågar sig i ”Kvalitet, pengar och läsoplevelser. Litteraturens värde på bokmarknaden” om det finns en relation mellan de estetiska värden och de ekonomiska.⁸⁰

Oavsett om man anser att böcker verkligen skiljer sig från andra varor kan man konstatera att de ofta behandlas som något annat. I vissa sammanhang är det till och med en fördel att producera och sälja något som i så hög utsträckning stöds av statliga medel, skrivs om i dagstidningar och uppmuntras i skolan, men baksidan är att litteratur bedöms av välutbildad yrkeskår och är en del av en kodad social praktik. Dessutom anser många att producenterna har ett stort kulturellt ansvar och inte bara kan tänka på pengar.⁸¹

Den amerikanska litteraturvetaren Paul Delany kommenterar i sin bok *Literature, Money and the Market* att pengar reducerar de mest sammansatta artefakter till att endast handla om vad den är prissatt till. En ekonomisk inriktad litteraturteori måste ta i betraktning hur böcker prissätts i hänseende att ge författaren lön och bli

---

⁷⁹ Ann Steiner, s. 161 f.

⁸⁰ Ann Steiner, s. 165 ff.

⁸¹ Ann Steiner, s. 165.

konsumerade av läsarna.⁸² Detta belyser bland annat förlagens konflikt när de å den ena sidan skall sträva för att bidra till skapandet av utmanande och nyskapande litteratur och å den andra sidan fokusera på ekonomisk vinst för att kunna täcka sina utgifter.⁸³

Mot bakgrund av detta tydliggörs det att det i behandlingen av litteraturstödet är nödvändigt att även betrakta den ekonomiska aspekten och i kulturutredningen från 2009 uppmuntras tydligt inkludandet av en ekonomisk aspekt i utväljningsprocessen. ”Vid bedömning av ansökningar för litteraturstöd skall hänsyn tas till – förutom kvalitet – utgivarens ekonomiska förutsättningar i det enskilda fallet.”⁸⁴ När 2009 års utredning kom kritiserades den starkt för just detta. I en artikel i *Svenska Dagbladet* ger några författare uttryck för sitt ogillande. Till exempel säger Agneta Pleijel att ”[d]et är ett kvalitetsstöd, och schysst att stora och små förlag tävlar på samma villkor”.⁸⁵ Inte bara skapar detta andra konkurrensregler, det kan också kollidera med litteraturstödet grundprincip om att säkra kvalitetslitteratur. Detta ifall förlagens ekonomiska status får ta över fokus från sökandet efter estetisk värdefull litteratur.

Å den ena sidan kan införandet av den ekonomiska variabeln i litteraturstödet göra att stödet mer speglar dagens verklighet där ekonomiskt och estetiskt värde tävlar på samma arena utan särskilda säkerhetsnät för några av dem. Samtidigt har svensk politik, genom de kulturpolitiska målen, i flera år uttryckt att det är önskligt att värna om de estetiska värden genom att skapa just skyddsnet, som till exempel litteraturstödet. Regeringens proposition från 1996 till exempel, beskriver vikten av att ta hänsyn till kvalitet i sitt *Mångfaldsmål*.⁸⁶ Även propositionen som följde Kulturutredningen från 2009 tryckte på att kvalitet skulle vara med och forma samhällets utveckling.⁸⁷ Schultz Nybacka sammanfattar de två kulturekonomerna Michael Hutter och David Throsbys värdediskussion med att ”’economic value shapes cultural valuation and cultural value influences price.’ In other words, the economic value is bottom-line.”⁸⁸ En sådan utgångspunkt gör det ekonomiska värdet naturligt i betraktningen av estetiskt värde. Men det kan också visa på vikten av att

⁸² Paul Delany, “Introduction: The Peculiarities of the English”, *Literature, Money and the Market*, Basingstoke: Palgrave 2002, s. 13 f.

⁸³ Ann Steiner, s. 163.

⁸⁴ *Betänkande av kulturutredningen*, SOU 2009:16, del 2, s. 299.

⁸⁵ Jenny Leonardz, ”Författaruppror mot utredning”, *Svenska Dagbladet*, 2009-02-20.

⁸⁶ *Regeringens proposition*, 1996/97:3, Stockholm: 1996, s. 29.

⁸⁷ *Tid för kultur*, Prop. 2009/10:3, s. 26.

⁸⁸ Pamela Schultz Nybacka, s. 108.

aktivt försöka särskilja de båda värdena, i detta tillfälle i utdelningen av litteraturstöd, för att estetiskt värde inte har samma påverkningskraft som det ekonomiska värdet.

Emellertid avfärdas rädslan för att ekonomiskt utsatta förlag ska prioriteras över kvalitativ litteratur i regeringens proposition från september 2009; ”[d]et är dock regeringens uppfattning att alla förlag, oavsett storlek eller ekonomi, även fortsättningsvis skall kunna beviljas stöd”.⁸⁹ Alltså blir de försök 2009 års Kulturutredning gjorde för att ändra litteraturstödet till att även ta hänsyn till förlagens ekonomiska situation, tydligt avfärdade i regeringens proposition och igen är kvalitetslitteratur det primära kravet när det kommer till bevilgning av litteraturstöd.

Delany frågar sig: ”[s]hould literature and its affiliated critical institutions be centers of resistance to the market? Can they be?”⁹⁰ Det har blivit tydligt att ekonomi spelar en viktig roll i skapande, produktion och distribution av litteratur och att den affärsmässiga kapacitet som finns på bokmarknaden har expanderat.⁹¹ Kanske är kulturutredningens ökade fokus på ekonomi därför en behövd och naturlig del av utvecklingen i dag. Kulturutredningen från 2009 argumenterar alltså för en ökad fokus på förlagens ekonomiska förutsättningar, detta då litteraturstödet tidigare har kritiserats för att gå till stora och ekonomiskt starka förlag som på egen hand borde kunna bära utgivningen. I dag justeras stödet i förhållande till upplaga och prissättning, men ingen koppling blir gjord till förlagens ekonomiska stödbehov. I 2009 års utredning ses detta som ett hot mot stödets legitimitet.⁹² De som förespråkar litteraturstödet så som det är utformat i dag, drar fram neutraliteten som den viktiga aspekten, att alla kan söka om och få stöd. Därmed, argumenteras det, blir det en ordning som garanterar konstnärlig bredd. Kritiken grunder sig bland annat på att andra statliga stödordningar gör en ekonomisk bedömning, till exempel tidskriftsstödet där ett krav för att få stöd är att tidningen går med förlust, så varför inte använda samma bestämmelser när det gäller litteraturstödet?⁹³

Även om det har uttryckts en oro för att det ekonomiska värdet ska ta fokus från bedömningen av titlarnas kvalitet när det kommer till vilka böcker som ska tilldelas stöd, har ekonomiska styrmedel länge varit en del av litteraturstödet utformning.

---

⁸⁹ *Tid för kultur*, Prop. 2009/10:3, s. 60.

⁹⁰ Paul Delany, s. 2.

⁹¹ Ann Steiner, s. 161.

⁹² *Betänkande av kulturutredningen*, SOU 2009:16, del 2, s. 302.

⁹³ *Betänkande av kulturutredningen*, SOU 2009:16, del 2, s. 302 ff.

Bland annat är det kopplat en prispress till litteraturstödet vilket innebär att förlagspriset för en titel inte får överstiga ett visst fastställt maximipris baserat på sidantal. Detta pris bestäms varje år av Kulturrådet efter överläggningar med bokbranschen. Om maximipriset överskrids reduceras stödbeloppet eller, om överskridandet är för stort, tas boken inte ens upp till behandling.

Syftet med prispressen var ursprungligen att hålla konsumentpriserna nere vilket skulle fungera köpstimulerande. Men Svenska Förläggarföreningen har länge önskat att avskaffa prispressen då de bland annat menar att marknaden bättre håller priserna nere eftersom förlagen och bokhandeln inte kan kräva högre priser för sina böcker än konsumenterna är villiga att betala. Kulturrådet går mot detta och menar att prispressen är med på att bevara en rimlig prisnivå. Vidare har Kulturrådet konstaterat att prispressen har hållit de lönsamma och högt prissatta titlarna utanför litteraturstödet, vilket i sin tur bidragit till att motverka kommersialismen inom stödordningen.⁹⁴ Enligt tidningen *Svensk Bokhandel* därimot fungerar inte prispressen som en press nedåt. Artikeln tar upp flera exempel där det kommer tydligt fram att det pris Kulturrådet satt som maximipris till kund, oftast är högre än det pris som faktisk utgår till konsumenten. Till exempel mottog Kerstin Ekmans bok *Urminnes tecken* från 2000 litteraturstöd. Förlagspriset sattes till 110 kronor beräknat utifrån antalet sidor. Maximum priset för boken till konsumenten, efter att förlagets och bokhandelns marginaler och moms adderats, blev 264 kronor, ändå säljs boken för 254 kronor, alltså 10 kronor mindre än det tak som är satt av Kulturrådet.⁹⁵ Detta och liknande exempel där förlagen och bokhandeln prissätter sina böcker under det maximipris Kulturrådet bestämmer, är klara indikationer på att prissättningen är oberoende av Kulturrådets bestämmelser på detta område. Antingen tar förlagen inte ens i betraktning den prisreglering som finns, eller så anser de sig inte behöva göra det.

I Kulturutredningen från 2009 tas entreprenörskap upp som ett viktigt led för att fler företag ska bildas och därmed bidra till tillväxt i samhället. Detta då entreprenörskap i utredningen definieras som en ”person som i konkret handling skapar ny affärsverksamhet.”⁹⁶ Vidare beskriver utredningen även en entreprenör som en person som ifrågasätter redan bestämda normer och relationer.⁹⁷ I en artikel i *Dagens Nyheter* kommenterar författaren Niklas Rådström sitt misstycke om att det i

---

⁹⁴ *Boken i tiden*, SOU 1997:141, s. 158 ff.

⁹⁵ Ylva Nilsson, nr 17/2001.

⁹⁶ *Betänkande av kulturutredningen*, SOU 2009:16, del 2, s. 148.

⁹⁷ *Betänkande av kulturutredningen*, SOU 2009:16, del 2, s. 148.

utredningen läggs så stor vikt vid ett utökat entreprenörskap när den marknad där entreprenören ska verka inte diskuteras. Han hävdar vidare att flera studier pekat på att denna marknad inte fungerar.⁹⁸ Utveckling mot större fokus på företagande och entreprenörskap inom konsten som 2009 års utredning föreslår, är ett exempel på hur skillnaderna mellan kultur och ekonomiskt företagande kan överkommas. Schultz Nybacka beskriver hur forskare som står mot Herrstein Smiths idé om att det estetiska värdet står på en ekonomisk grund, har redogjort för åsikter om att ekonomi och estetik framkom samtidigt. Schultz Nybacka visar hur ekonomer var beroende av estetik i lika stor grad som konstnärer var beroende av ekonomi och att de båda eftersträvade att exkludera estetik respektive ekonomi från sina teorier. Men denna exkludering har ifrågasatts av forskare inom företagsekonomi som påstår att ”enterprising is an artform, and permeated by aesthetics.”⁹⁹ På så vis påvisas en ide om att estetik och kultur är infiltrerade och inte motsatser som behöver hållas isär.

3.4. Den kompetenta bedömaren

Vem är berättigad att bedöma ett estetiskt objekts värde? Brax förklarar att Hume använder sig av begreppet den *kompetenta bedömaren*, en person med starkt förnuft, en delikat känslighet, tränad via långvarigt umgänge med god konst, och frihet från fördomar.¹⁰⁰ Enligt Hume är en person med förmågan att urskilja god konst i besittning av vissa egenskaper som inte innehas av alla. Även Kulturrådet har i sitt urval av nämnden lagt stor vikt vid medlemmarnas kunnighet; ”[i] arbetsgrupperna ingår sakkunniga bestående av bland annat författare, översättare, kritiker, ämnesexperter och bibliotekarier.”¹⁰¹ Diskussionen om nämndens oberoende bedömning har följt litteraturstödets utveckling sedan Litteraturutredningens huvudbetänkande från 1974. Svårigheterna med ett selektivt stöd är bland annat att det krävs en central bedömning av en sakkunnig nämnd för varje enskild titel. De ledamöter som utses att sitta i nämnden skall enligt Statens kulturråd väljas med största omtanke för att skapa en mångfald av värderingar, expertis och intressen. Detta för att motverka att politiska eller moraliska aspekter får inverkan på

---

⁹⁸ Niklas Rådström, ”En kultur utan konstnärer?”, *Dagens Nyheter*, 2009-04-28.

⁹⁹ Pamela Schuktz Nybacka, s. 112 f.

¹⁰⁰ David Brax, s. 330.

¹⁰¹ Kulturrådets webbplats: Kulturrådets arbetsgrupper, <http://www.kulturradet.se/sv/Om-kulturradet/Organisation/Arbetsgrupper/>, hämtad 2011-05.12.

besluten.¹⁰² Dessa åtgärder bygger på utlåtandet i 1974 års huvudbetänkande om ”att den smak som kommer till uttryck vid olika avgöranden kan bli vägledande för den framtida utgivningen på området. I dessa sammanhang bör också riskerna för påtryckningar utifrån beaktas”, vilket i och med ovanstående åtgärder eftersträvas.¹⁰³

För att kunna bedöma om Kulturrådets kriterier för att uppnå stöd, som till exempel intensitet, originalitet och komplexitet, är applicerbara på en specifik titel, är litteraturstödet utformat som ett selektivt stöd. Det övergripande syftet med ett selektivt stöd är att garantera att kulturmedlen gagnar den kvalitetslitteratur som behöver stöd och inte litteratur som redan är lönsam.¹⁰⁴ På 70-talet var ett återkommande argument mot ett selektivt litteraturstöd problemet med att frambringa objektiva estetiska bedömningar och samma problem tyckts fortfarande existera. Ett generellt utgivningsstöd ville ha eliminerat den personliga smaken i värderingen av litteraturen, men då hade begränsningen till att endast stödja kvalitetslitteratur varit mycket svår att avgöra. Kulturrådets utsatta värderingsramar kan endast fungera i syfte att påpeka vilken standard titlarna skall passa in i, men vad som utgör komplexitet för en tolkare, kan innebära något avsevärt annat för någon annan tolkare.¹⁰⁵

Dessa argument skapar ett behov av en i teorin neutral bedömare av litteratur. Herrnstein Smith poängterar komplexiteten i detta. Hon skriver att en kritiker vars intressen och antaganden är mycket snäva och specialiserade inte kan slå hos en större publik då dennes åsikter inte är gångbara för flertalet människor. Samtidigt skulle kritikern inte kunna närma sig en litterär text om denne inte hade några antaganden, förväntningar och referensramar, för utan dessa finns inget som skulle kunna göra ett litterärt verk värdefullt.¹⁰⁶ I en artikel kommenterar *Svenska Dagbladets* ledarskribent Sanna Reyman att den frågan som Kulturutredningen med största sannolikhet försökte undvika var den om vem som ska bestämma vad som är kvalitet. Då medlemmarna i Kulturrådets olika arbetsgrupper är mellan fem och nio personer när de bedömer titlarnas kvalitet, skulle detta kunna garantera en ”objektiv” bedömning. Flera argument läggs fram i en diskussion kring texternas litterära värde och utgångspunkten måste vara att allas röster blir hörda. Samtidigt består denna grupp på

---

¹⁰² *Boken. Litteraturutredningens huvudbetänkande*, SOU 1974:5, Stockholm: Allmänna förlag 1974, s. 170.

¹⁰³ *Boken. Litteraturutredningens huvudbetänkande*, SOU 1974:5, s. 170.

¹⁰⁴ *Boken. Litteraturutredningens huvudbetänkande*, SOU 1974:5, s. 168 f.

¹⁰⁵ Rolf Yrild, s. 125.

¹⁰⁶ Barbara Herrnstein Smith, s. 185.

fem till nio personer av en litterär elit som antagligen har en homogen uppfattning av litterärt värde som inte nödvändigt vis stämmer överens med resten av befolkningen.

Enligt Teddy Brunius framhåller Hume i sin essä ”Of the standard of taste”, en motsägelse i det sunda förnuftet. ”Man brukar anta att smakomdömen inte logiskt motsäger varandra. ’Om tycke och smak skall man inte disputeras.’ Ändå menar människor, som säger så, att vissa diktare med visshet är bättre än andra.”¹⁰⁷ Det är vissa regler som avgör vad som är bättre eller sämre smak och detta bestäms enligt Hume av de kompetenta bedömarna och det finns vissa typiska reaktionssätt i mötet med konst hos dessa bedömare. Hume argumenterar att när det kommer till enskildheter kan de som bedömer ha tänkt avsevärt olika i sina uppfattningar av ett föremåls kvalitet.¹⁰⁸ Men han framhåller att detta inte påverkar enhetligheten i smaken i stort.¹⁰⁹

Empiriska observationer har tydliggjort att konstens regler ser ut på olika sätt beroende på kulturell och geografisk tillhörighet, ålder och lynne. Samhället i dag godkänner ett större spektrum i den estetiska smaken och har standardiserat flera olika estetiska normsystem.¹¹⁰ Herrnstein Smith skriver att dagens litterära värdering inte längre begränsas till kritik från recensenter i tidningar, lärare eller akademiska läsare. Värdering är en kontinuerlig process som äger rum i otaliga institutioner via olika individuella aktiviteter.¹¹¹ Detta ger Humes kompetenta bedömare konkurrens. En så mycket större del av befolkningen gör bedömningar av litteratur på ett legitimt och respekterat sätt i dag att den elitgrupp som anses kunna värdera litteratur kan få ett rejält tillskott. Därmed ökar antalet åsikter och ramarna för vad som antas utgöra ett värdefullt litterärt verk blir ännu mer oskarpa.

Men detta tillskott av ”nya” bedömare beror inte endast på att den estetiska smaken har vidgast. Det handlar även om en misstro till den kompetenta bedömarens professionalitet. Genom åren har debatten gått het kring Kulturrådets arbetsgrupper och deras kvalifikation och neutralitet. I slutet av 2006 gick förlaget Vertigo till attack mot Kulturrådet, de kallade det för *Kulturkriget* och allt dokumenterades på en egen

---

¹⁰⁷ Teddy Brunius, ”Efterskrift”, *Liv, tragedi och smak: tre essayer*, David Hume, översättning Teddy Brunius, Uppsala: Bokgillet 1962, s. 61 f.

¹⁰⁸ David Hume, s. 22.

¹⁰⁹ Teddy Brunius, s. 61 f.

¹¹⁰ Teddy Brunius, s. 61.

¹¹¹ Barbara Herrnstein Smith, s. 180 f.

hemsida.¹¹² Debatten leddes av Carl-Michael Edenborg, förläggare på Vertigo förlag. Framförallt kritiserade Edenborg den favorisering han menade gjordes av Kulturrådet då flera av medlemmarna i de olika arbetsgrupperna på olika sätt var knutna till Bonnierkoncernen. Kulturutredningen från 2009 visar även att det först och främst är de Bonnierägda förlagen som mottar stöd för sina titlar.¹¹³ Dock behöver det inte vara ett bevis på att arbetsgruppens medlemmar inte kan bedöma objektivt med tanke på vilket bokförlag en titel ges ut på.

I samband med bokmässan i Frankfurt 2008, fick Kulturrådet stark kritik för att prioritera promotion av Bonnierförlagets böcker. Blad annat delade de ut en folder där de viktigaste svenska författarna 2008 presenterades. Två tredjedelar av dessa var utgivna på Bonniers förlag.¹¹⁴ Frågan om Kulturrådet favoriserade Bonnier författare togs upp bland annat i *Dagens Nyheter*. Där försvarade Helen Sigeland, handläggare på Kulturrådet sig genom att påpeka att Bonniers antagligen gett ut den största andelen böcker under året och att det då är naturligt att deras författare i större grad blir omtalade.¹¹⁵ Hon får stöd av Rebecka Svensén, dåvarande informationschef på Kulturrådet, som hävdar att litteraturstödet är ett efterhandsstöd vilket i sig är konkurrensneutralt och på det sättet inte vill gynna de stora förlagen.¹¹⁶

Kulturrådet är väldigt tydliga i sin önskan att motverka jäv inom arbetsgrupperna. På deras webbplats står bland annat att ”[o]m jäv föreligger för ledamot i arbetsgruppen lämnar vederbörande rummet och deltar inte i beredningen av ärendet”.¹¹⁷ Samtidigt påpekar de att det är svårt att hitta personer som är kunniga inom kulturområdet och som samtidigt inte är i direkt beröring med området, detta är heller inte önskvärt.¹¹⁸ Här gör Herrnstein Smiths argument om behovet av en bedömare med litterära referensramar sig gällande igen.¹¹⁹ Om en sakkunnig bedömning ska genomföras behövs granskare med kompetens inom området, och med ett litet land som Sverige vill det vara mycket svårt att undvika olika sorters bekantskaper.

---

¹¹² Vertigo förlag förklarar Kulturkrig, <http://www.vertigo.se/kulturkriget/index.html>, hämtad 2011-05-12.

¹¹³ *Betänkande av kulturutredningen*, SOU 2009:16, del 2, s. 301.

¹¹⁴ Mimmi Fristorp, ”Tre frågor till Helen Sigeland på Kulturrådet”, *Dagens Nyheter*, 2008-11-12.

¹¹⁵ Mimmi Fristorp, 2008-11-12.

¹¹⁶ Klara Strandberg, ”Snart avskaffas Kulturrådet”, *ETC*, 2009-01-30.

¹¹⁷ Kulturrådets webbplats: litteraturstödet, <http://www.kulturradet.se/sv/bidrag/litteratur/Litteraturstod/>.

¹¹⁸ Kulturrådets webbplats: Kulturrådets organisation, <http://www.kulturradet.se/sv/Om-kulturradet/Organisation/>, hämtad 2011-05-13.

¹¹⁹ Barbara Herrnstein Smith, s. 185.

4. Sammanfattande resonemang

Uppsatsen har visat att det finns värdebegrepp och värdemekanismer som påverkar utdelningen av litteraturstödet. Men Kulturrådets förhållande till dessa mekanismer är komplext. Å den ena sidan jobbar Kulturrådet utifrån en ram för vad som utgör litterär kvalitet och en uppfattning om att dessa kriterier är möjliga att identifiera. Samtidigt anses bestämmelser för vad kvalitet är, gå mot konstnärernas önskan om att skapa egna normer och tänka utanför ramarna. Detta försöker Kulturrådet ta hänsyn till genom att påpeka att de själva inte har någon detaljerad precisering av värdebegreppet som basis för sin bedömning av litteratur och att de heller inte tror det är lämpligt och möjligt. Att Kulturrådet undviker att definiera de begrepp som utgör basis för tilldelning, gör att objektiviteten i bedömningen rubbas. Detta för det första då bedömningen, utan klara ramar, blir beroende av varje bedömares egen uppfattning av vad som utgör värdefull litteratur. För det andra då Kulturrådet med detta går mot den primära tanken med litteraturstödet, att viss litteratur kan urskiljas som mer kvalitativ. Om texten på Kulturrådets webbplats, som förklarar att utgångspunkten för deras bedömning av en boks kvalitet är egenskaper som självständighet och originalitet, är menat att ge riktning åt denna ickedefinition, säger Kulturrådet ingenting om. Men i likhet med begreppen värde och kvalitet, är dessa egenskaper svåra att ge en objektiv profil.

En annan utmaning uppstår när värde- och kvalitetsbegreppen sätts in i ett subjektivt sammanhang. Eftersom läsarens tolkning av en text till stor del anses vara beroende av dennes respons på texten i fråga, blir läsarens subjektiva åsikt ofrånkomlig i bedömningen av litterärt värde. Litteraturstödet, med sitt selektiva stöd, är även utformat för att fungera i koherens med denna princip. Om värde är subjektivt, då kan i princip allt vara värdefullt och Kulturrådets arbetsgrupp står utan jämförbara ramar. Samtidigt är det tydligt att vissa egenskaper hos litterära texter har utkristalliserat sig som mer värdefulla än andra och gjorts till en form för allmän smak. Detta gör att en kompetent bedömare med rätt verktyg kan upptäcka de något allmängiltiga drag som utgör kvalitetslitteratur.

Litteraturstödet bidrar även till att främja värdefull litteratur. För att se vilken påverkning litteraturstödet har på samhället, är det intressant att se stödet i ett bredare perspektiv, där det inte enbart handlar om en enstaka titels litterära kvalitet, utan kvalitativ litteratur som en grupp. Litteraturstödet bidrar till mångfald inom

litteraturen, hjälper förlag, särskilt mindre, att bedriva riskfylld utgivning och säkrar distribution av kvalitetslitteratur till samhället genom bokhandeln och bibliotek. Detta är några av de värden som ska gagnas och bevaras av utdelningen av litteraturstödet.

Vidare står litteraturstödet inför utmaningen att upprätthålla en kvalitativ profil i ett samhälle där ekonomi har stor genomslagskraft. Den borgerliga regeringen har försökt bygga en bro mellan de kvalitativa och de ekonomiska värdena genom att föreslå att hänsyn skall tas till förlagens ekonomiska förutsättningar när stödet skall utdelas. Även uppmuntrandet till att se konstnären som en egenföretagare och entreprenör och prispressen som ett integrerat styrmedel, är med på att ge litteraturstödet en något mer ekonomisk inriktad profil. Om ekonomi är kärnan i även det estetiska värdet vill ett sådan hänsyn vara naturligt, men å den andra sidan är det kanske nödvändigt att stödja den kvalitativa litteraturen om den ska överleva och om Sverige ska upprätthålla en konstnärlig bredd. Dock är det avgörande att det i framtiden förs en politik som tydligt visar vilken plats kvalitet har i förhållande till andra värden i svensk litteratur.

Värde och kvalitet är centrala begrepp i litteraturstödet utformning, men med stödutdelningens subjektiva karaktär kan det finnas behov av en klarare värdeprofil där Kulturrådets arbetsgrupper inom de olika kategorierna har en allmän och fastställd ram som förklarar vilka egenskaper en text ska inneha för att anses värdefull och vara berättigat stöd. Samtidigt är det inte säkert att en sådan profil kan fungera när det kommer till kvalitetsbedömning då flertalet argument pekar mot att värdebedömning i grund och botten är beroende av den personen som upplever konsten.

Problemet är kanske inte att ingen enighet existerar kring vad som utgör kvalitet och värde, oenigheten uppmanar till ständig debatt kring begreppen. Annorlunda blir det då om begreppet utelämnas från Kulturutredningen helt och hållet, vad återstår då att diskutera? Det är gärna kring ordet kvalitet som konstnärlig verksamhet kretsar. Det är de djupare konstnärliga värden, hur svåra de än är att bedöma, som ska lyftas fram och understödjas. Det kan för flera konstnärer upplevas meningslöst att utöva sin konst om ingen ställer anspråk på dets konstnärliga värde. Det blir nästintill omöjligt för Kulturrådet att göra en fullständigt objektiv bedömning av kvalitet, men det är viktigt att de strävar efter att i alla fall en bedömning genomförs.

5. Vidare forskning

För vidare forskning skulle det vara intressant att fokusera på de faktiska internrutiner Kulturrådet använder sig av i sin bedömning av litteratur, gärna genom intervjuer och observation. Det skulle också vara av intresse att se hur förlagen förhåller sig till litteraturstödet och den reella betydelse stödet har i samhället i dag. En ännu djupare förståelse för värde- och kvalitetsbegreppen, även utan specifik anknytning till litteraturstödet, vill ge insikt kring värderingsprocesser och generell kvalitetsbedömning.

6. Källförteckning

6.1. Tryckta källor

Betänkande av Kulturutredningen, SOU 2009:16, del 2 Förnyelseprogram, Stockholm: Fritze 2009

Boken. Litteraturutredningens huvudbetänkande, SOU 1974:5, Stockholm: Allmänna förlag 1974

Boken i tiden, SOU 1997:141, Stockholm: Fritze 1997

Brax, David, "Estetiskt värde, värderande responser", *Litteraturens värden*, red. Anders Mortensen, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion 2009

Brunius, Teddy, "Efterskrift", *Liv, tragedi och smak: tre essayer*, David Hume, översättning Teddy Brunius, Uppsala: Bokgillet 1962

Clausson, Malin, "En avhoppare korsar sitt spår", *Göteborgs-Posten*, 2010-02-05

Delany, Paul, "Introduction: The Peculiarities of the English", *Literature, Money and the Market*, Basingstoke: Palgrave 2002

Eriksson, Magnus, "Ett illa skrivet och illa tänkt hastverk", *Svenska Dagbladet*, 2011-01-12

Fristorp, Mimmi, "Tre frågor till Helen Sigeland på Kulturrådet", *Dagens Nyheter*, 2008-11-12

Gabriel, Yiannis, *Organizing words. A Critical Thesaurus for Social and Organization Studies*, Oxford: Oxford University Press 2008

Jostein Gripsrud, *Mediekultur, mediesamhälle*, översättning från norskan av Sten Andersson, Göteborg: Diadols 2002

Guillory, John, *Cultural Capital. The Problem of Literary Canon Formation*, Chicago: University of Chicago Press 1993

Hannerz, Ulf, Liljeström, Rita och Löfgren, Orvar, "Förord", *Kultur och medvetande, en tvärvetenskaplig analys*, red. Ulf Hannerz, Rita Liljeström, Orvar Löfgren, Stockholm: Akademilitteratur 1982

Herrnstein Smith, Barbara, "Value/Evaluation", *Critical terms for literary Study*, andra upplaga, red. Frank Lentricchia och Thomas McLaughlin, Chicago: University of Chicago Press 1995

Hume, David, "Of the Standard of Taste", *Of the delicacy of taste and passion: Of tragedy; Of the standard of taste*, Uppsala: 1994

Karp, Ossi, "Kulturministern: 'Vi skulle aldrig begrava kulturutredningen'", *Dagens Nyheter*, 2009-05-20

Leonardz, Jenny, "Författaruppror mot utredning", *Svenska Dagbladet*, 2009-02-20

Löfgren, Mikael, "Kottarna skymmer litteraturen", *Sydsvenskan*, 2009-06-22

Malmborg, Niklas, "Leif Pagrotsky (S): 'Sällan har en utredning sågats så hårt'", *Dagens Nyheter*, 2009-05-22

Millroth, Thomas, "Partipolitiken tar över", *Sydsvenskan*, 2011-01-02

Mortensen, Anders, "Litteraturens värde och värden", *Litteraturens värden*, red. Anders Mortensen, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion 2009

Nilsson, Ylva, "Litteraturens storsäljare finansieras med skattepengar", *Svensk Bokhandel*, nr 17/2001

Om 2002 världen. Kulturrådets omvärldsanalys, 2002

Regeringens proposition, 1996/97:3, Stockholm: 1996

Reyman, Sanna, ”Visst finns kulturhögern”, *Svenska Dagbladet*, 2010-03-29

Rådström, Niklas, ”En kultur utan konstnärer?”, *Dagens Nyheter*, 2009-04-28

Rönström, Thomas, ”Branschstöd med kulturpolitiska förtecken”, *Bokbranschen i Sverige. Utvecklingen mellan 1973 och 2003*, Svenska Förläggarföreningen 2003

Schottenius, Maria, ”Maria Schottenius: ’Kulturutredningen – borde göras om från grunden’”, *Dagens Nyheter*, 2009-05-20

Schultz Nybacka, Pamela, *Bookonomy. The Consumption Practice and Value of Book Reading*, Stockholm: School of Business, Stockholm University, 2011

Statlig kulturpolitik i Sverige: mål, metoder och resultat: rapport till Europarådet, utarbetad av en arbetsgrupp inom Utbildningsdepartementet i samarbete med Statens kulturråd, Stockholm: Allmänna förlag 1990

Steiner, Ann, ”Kvalitet, pengar och läsupplevelser. Litteraturens värde på bokmarknaden”, *Litteraturens värden*, red. Anders Mortensen, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion 2009

Strandberg, Klara, ”Snart avskaffas Kulturrådet”, *ETC*, 2009-01-30

Tid för kultur, Prop. 2009/10:3, Stockholm: Regeringen 2009

Yrild, Rolf, *Litteraturens villkor*, 3 upplaga (1984), Lund: Studentlitteratur 1994

6.2. Otryckta källor

Kulturrådets webbplats:

Kulturrådets webbplats: litteraturstödet,

<http://www.kulturradet.se/sv/bidrag/litteratur/Litteraturstod/>, hämtad 2011-05-27

Kulturrådets webbplats: utgångspunkter för bedömning av litteraturstödet,

<http://www.kulturradet.se/sv/bidrag/litteratur/Litteraturstod/Bedomning-av-litteraturstod/>, hämtad 2011-05-27

Kulturrådets webbplats: Kulturrådets arbetsgrupper,

<http://www.kulturradet.se/sv/Om-kulturradet/Organisation/Arbetsgrupper/>, hämtad 2011-05-12

Kulturrådets webbplats: Kulturrådets organisation, <http://www.kulturradet.se/sv/Om-kulturradet/Organisation/>, hämtad 2011-05-13.

Riksdagens webbplats:

Förordning (2010:1058) om stadsbidrag till litteratur, kulturtidsskrifter och läsfrämjande insatser,

<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=2010:1058>, hämtad 2011-04-29

Kulturkrig:

Vertigo förlag förklarar Kulturkrig, <http://www.vertigo.se/kulturkriget/index.html>, hämtad 2011-05-12